

ГАЛИЦЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ ІМЕНІ В'ЯЧЕСЛАВА ЧОРНОВОЛА
ЮРИДИЧНЕ ВІДДІЛЕННЯ

Циклова комісія юридичних дисциплін

КУРСОВА РОБОТА

з дисциплін

«Кримінальне право України (Особлива частина)»

та «Кримінальний процес»

на тему:

**ЗАЛИШЕННЯ В НЕБЕЗПЕЦІ ТА НЕНАДАННЯ ДОПОМОГИ ОСОБІ В
НЕБЕЗПЕЧНОМУ СТАНІ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА
ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА
ВІДМЕЖУВАННЯ СКЛАДІВ**

Виконала: студентка III курсу

Юридичного відділення

Групи Пб-31

Двикалюк Ірина Володимирівна

Керівник:

Кухар Валерій Васильович

Тернопіль, 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАЛИШЕННЯ В НЕБЕЗПЕЦІ ТА НЕНАДАННЯ ДОПОМОГИ ОСОБІ В НЕБЕЗПЕЧНОМУ СТАНІ.....	6
1.1. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за бездіяльність щодо осіб, які перебувають у небезпечному для життя стані.....	7
1.2. Поняття «небезпечний для життя стан» як ключова умова кримінальної відповідальності.....	9
РОЗДІЛ 2. ВІДМЕЖУВАННЯ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ.СТ. 135 ТА 136 КК УКРАЇНИ... 	11
2.1. Об’єктивні ознаки складів кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 135 та 136 КК України.....	11
2.2. Суб’єктивні ознаки: специфіка вини та особливості суб’єкта.....	14
РОЗДІЛ 3. ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАЛИШЕННЯ В НЕБЕЗПЕЦІ ТА НЕНАДАННЯ ДОПОМОГИ ОСОБІ В НЕБЕЗПЕЧНОМУ СТАНІ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ.....	19
ВИСНОВКИ.....	23
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	26

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному світі життя та здоров'я є найвищими цінностями, які охороняє держава. У суспільстві панує думка, що кримінальна відповідальність настає тільки за активні дії, як-от заподіяння тілесних ушкоджень чи крадіжка. Однак потрібно пам'ятати, що за бездіяльність, коли людина потребує невідкладної допомоги, якої ніхто не надає, також передбачається кримінальна відповідальність.

Такі випадки трапляються доволі часто. Наприклад, нещасні випадки на воді, просто ситуації, коли людині стало погано на вулиці, проте всі навколо ігнорують цей стан, а також дорожньо-транспортні пригоди, коли водії тікають з місця вчинення аварії і залишають у небезпечному для життя чи здоров'я стані пішохода.

Кримінальним кодексом України (далі – КК України) передбачено дві схожі між собою статті – стаття 135 «Залишення в небезпеці» та стаття «Ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані». Потрібно розуміти, що не зважаючи на схожість понять, між ними є різниця у складах злочинів. Тому враховуючи реалії сьогодення, дослідження правових механізмів захисту особи, яка опинилася в небезпечному та критичному для життя чи здоров'я стані, є важливим для формулювання чітких критеріїв розмежування даних складів злочинів та врегулювання проблем кваліфікації.

Не менш актуальною є й проблема практичної реалізації норм, які регламентують кримінальну відповідальність за залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі. У правозастосовній діяльності правоохоронні органи та суди часто постають перед труднощами, пов'язаними з точним визначенням меж обов'язку вчинити певні дії, встановити чи потерпілий дійсно перебував у загрозовому для життя стані, а також із відмежуванням кримінально караної бездіяльності від обставин, за яких людина об'єктивно була позбавлена змоги допомогти. З огляду на це, забезпечення правильної кваліфікації таких посягань має не тільки суто теоретичний характер, а й вагоме практичне значення, адже від цього безпосередньо залежить ефективність системи захисту життя та здоров'я особи.

Стан дослідження. Дану тему досліджували українські правники, як І. Литвин, О.В. Микитчик, В.В. Бабаніна, К.Г. Махатадзе, С.А. Хімченко, І.М. Горбачова, В.В. Кузнєцов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін, О.Д. Комаров, М.А. Рубашенко та ін. Враховуючи вагомий внесок зазначених авторів, важливими джерелами даного дослідження також є практика українських судів, зокрема позиції Верховного суду України, та практика зарубіжних країн.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є комплексний аналіз складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 135 та 136 КК України («Залишення в небезпеці» та «Ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані»), виявлення проблем кваліфікації та правильне розмежування даних злочинів як за національним законодавством, так і за законодавством окремих європейських країн.

Для реалізації зазначеної мети необхідно вирішити наступні завдання:

- дослідити соціальну обумовленість та причини встановлення кримінальної відповідальності за бездіяльність;
- проаналізувати зміст та критерії поняття «небезпечний для життя стан»;
- здійснити порівняльний аналіз об'єктивних ознак складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 135 та 136 КК України;
- визначити суб'єктивні ознаки даних злочинів, визначивши специфіку форми вини та особливості суб'єктів;
- порівняти дослідження інституту кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці та ненадання допомоги в Україні та у зарубіжних країнах.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері захисту від злочинної бездіяльності, що становить небезпеку для життя і здоров'я людини.

Предметом дослідження є кримінально-правова характеристика складів злочинів, передбачених статтями 135 та 136 КК України, та їх відмежування.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання. Враховуючи специфіку теми, мети й поставлених завдань роботи використано різні

методи дослідження (порівняльно-правовий, метод системного аналізу, соціологічний, системний). Поєднання різних методів дослідження дозволяє всебічно дослідити особливості складів кримінальних правопорушень, визначити проблеми їх застосування та сформулювати обґрунтовані висновки щодо вдосконалення правового регулювання.

Структура та обсяг роботи. Курсова робота складається з вступу, трьох розділів, що містять чотири підрозділи, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить – 25 сторінок, 2 сторінки списку використаних джерел (15 найменувань).

РОЗДІЛ 1. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАЛИШЕННЯ В НЕБЕЗПЕЦІ ТА НЕНАДАННЯ ДОПОМОГИ ОСОБІ В НЕБЕЗПЕЧНОМУ СТАНІ

Історичний розвиток кримінально-правових норм щодо відповідальності за залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, свідчить про поступове формування уявлення суспільства про соціальну обумовленість обов'язку надання допомоги тих, хто найбільше цього потребує. На перших етапах формування правових систем відповідальність за такі діяння впливала переважно з релігійних вірувань, моральних норм та звичаєвих обов'язків суспільства.

Розвиток криміналізації за бездіяльність у таких злочинах бере свій початок ще з Київської Русі та в подальшому за часів Галицько-Волинського князівства, Запорізької Січі, російської та Австро-Угорської імперій, УНР, ЗУНР, УРСР та вже у період незалежності України.

Важливим етапом розвитку досліджуваної кримінально-правової заборони стало прийняття в 1845 році Уложення про покарання кримінальні та виправні. У розділі X «Про злочини проти життя, здоров'я, свободи і честі приватних осіб» у главі V «Про самовільне залишення особи в небезпеці і ненадання допомоги помираючому» містилося дванадцять статей, в багатьох з яких описувалися ознаки складу злочину залишення в небезпеці. У Кримінальному Уложенні 1903 року у нормі, яка містила в собі кримінально-правову заборону залишення в небезпеці, вперше було поєднано два види бездіяльності – бездіяльність-невтручання та бездіяльність, спричинена попередніми діями особи [1].

За радянського періоду положення норм Кримінального кодексу 1960 року були найбільш близькими до положень чинного Кримінального кодексу України.

Дослідження даного питання варто розпочати з того, що на сьогоднішній день найціннішим для суспільства є життя та здоров'я людини. Відповідно до Конституції України кожна людина має невід'ємне право на життя та кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань [2, ст. 27]. Згідно ст. 10 Основ законодавства України про

охорону здоров'я громадяни України зобов'язані вживати передбачених Законом України «Про екстрену медичну допомогу», заходів для забезпечення надання екстреної медичної допомоги іншим особам, які знаходяться у невідкладному стані [3].

У класичному розумінні поняття злочину пов'язане з дією, тобто з активною поведінкою, яка завдає тієї чи іншої шкоди людям, суспільству. Однак потрібно пам'ятати, що існує специфічна категорія суспільних відносин, де небезпека виникає через пасивну поведінку суб'єкта. Такими є перелік злочинів, що становлять небезпеку для життя і здоров'я людини. До злочинів, що становлять небезпеку для життя і здоров'я людини, належать: незаконне проведення абортів (ст. 134 КК), залишення в небезпеці (ст. 135 КК), ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (ст. 136 КК), неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей (ст. 137 КК) [4, с. 69-70].

Дане дослідження спрямоване на кримінально-правову характеристику складів кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 135-136 КК України. Потерпілими від даних злочинів є особи, які через певні обставини не можуть самостійно подбати про власну безпеку, життя чи здоров'я. Тому і особливістю цих правопорушень є те, що вони вчиняються шляхом бездіяльності.

1.1. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за бездіяльність щодо осіб, які перебувають у небезпечному для життя стані

Юридичний аналіз будь-якого злочину вимагає обов'язкового дослідження соціальної обумовленості за бездіяльність щодо осіб, які перебувають у небезпечному для життя стані. «Соціальна обумовленість» як категорія що здатна надати риси кримінально-караного діяння моделі протиправної поведінки, яка традиційно в суспільстві таким не вважалася, є потужним інструментом сучасної кримінально-правової політики держави. Будь-яке протиправне діяння в незалежності від ступеня тяжкості демонструє нехтування засадами законності та правопорядку, встановленому державою в суспільстві та соціумі [5, с. 319].

Під соціальною обумовленістю кримінальної відповідальності за бездіяльність розуміється об'єктивна потреба суспільства захищати найважливіші цінності від шкоди, заподіяної пасивною поведінкою. Правопорядок у державі базується не тільки на забороні щодо вчинення шкідливих дій, а й обов'язком громадян вчиняти активні дії задля відвернення небезпеки для життя та здоров'я інших.

Аналізуючи соціальну обумовленість кримінальної відповідальності за бездіяльність через призму ст.ст. 135-136 КК України, можна чітко розмежувати за які прояви пасивної поведінки настає така відповідальність:

- ухилення від виконання обов'язку щодо піклування, догляду або забезпечення безпеки особи, яка не може самотійно цього здійснювати;
- свідоме залишення особи без допомоги після створення небезпечної ситуації для її життя чи здоров'я;
- відмова від вчинення необхідних дій для усунення небезпеки після того, як особа усвідомила існування реальної загрози;
- свідоме утримання від надання необхідної допомоги за наявності реальної можливості її надати;
- пасивна поведінка особи, що виражається у несповіщенні органів екстреної допомоги [6].

Соціальна обумовленість криміналізації бездіяльності щодо осіб, які перебувають у стані, що загрожує їхньому життю чи здоров'ю, обумовлена обов'язком держави щодо захисту життя і здоров'я громадян, а також забезпечення публічного порядку.

Специфіка суміжних складів злочинів – залишення в небезпеці та ненадання допомоги – полягає у суспільно небезпечному характері пасивної форми поведінки. Це свідоме невиконання суб'єктом юридично обов'язкових дій, спрямованих на відвернення шкідливих наслідків. Саме здатність такої бездіяльності створювати реальну загрозу життю та здоров'ю людини обумовлює необхідність кримінально-правового регулювання з боку держави.

Також окремо необхідно вказати, що соціальна обумовленість цих норм дуже чітко проявляється через превентивну функцію кримінального права. Оскільки в законі прописана наявність кримінальної відповідальності, це змушує громадян обирати активно діяти у випадках, коли інша людина перебуває в небезпеці, що в цілому сприяє підвищенню рівня безпеки в суспільстві.

1.2. Поняття «небезпечний для життя стан» як ключова умова кримінальної відповідальності

Ключовою умовою кримінальної відповідальності за ст.ст. 135-136 КК України є наявність небезпечного для життя стану потерпілого. Водночас законодавством чітко не визначено цього поняття, що зумовлює необхідність його тлумачення за допомогою наукових праць юристів та вже сталої судової практики.

Небезпечний для життя стан особи – це такий стан, за якого особа без сторонньої допомоги не має можливості здійснити ефективні заходи для самозбереження внаслідок власної безпорадності (малолітства, старості, хвороби) або внаслідок іншого безпорадного стану. Останній може мати місце за наявності алкогольного або наркотичного сп'яніння, відсутності необхідних навичок поведінки тощо [7, с. 235].

Зміст небезпечного для життя стану полягає у наявності сукупності обставин, які створюють реальну загрозу життю людини та об'єктивно потребують негайного реагування. Такий стан може бути зумовлений різними факторами: фізіологічними (кровотеча, втрата свідомості, різного ступеня тілесні ушкодження), порушеннями стану здоров'я, спричиненими захворюваннями чи патологічними процесами в організмі (отруєння, тяжкі хвороби) та зовнішніми небезпечними факторами (пожежі, різні стихійні лиха, утоплення тощо).

У науково-практичному коментарі до ст. 135 КК України наведено ситуації, коли може означати небезпечним для життя стан. Наприклад, коли особа під час пожежі не може вийти з приміщення, альпініст упав у провалину і повиснув на

страховому шнурі, рибалка опинився на крижині або у воді, людина, збита автомобілем, залишилась на проїзній частині дороги [8].

Критерії небезпечного для життя стану:

- реальність загрози життю чи здоров'ю (повинна підтверджуватися фактичними обставинами);
- беспорядність (особа фактично позбавлена можливості самостійно вжити заходів щодо усунення загрози);
- необхідність невідкладного втручання з боку інших осіб (особа потребує допомоги від сторонніх осіб, тому в силу свого беспорядного стану не може собі її надати).

Окрему увагу потрібно звернути на те, що небезпечний стан може виникнути як діями самої особи, так і – незалежно від її поведінки. Це має значення під час кваліфікації за ст. 135 КК України, тому що обов'язково враховується факт попереднього створення небезпеки винною особою.

Отже, на відміну від спеціальних складів ненадання допомоги (який вчиняється спеціальним суб'єктом), ст. 136 КК України побудована як загальнообов'язковий делікт бездіяльності, який ґрунтується на етичному обов'язку не залишати людину в небезпеці, коли можна допомогти без істотної шкоди для себе [9].

Правильне встановлення факту перебування особи в небезпечному стані є надзвичайно важливим для правозастосовної практики, оскільки саме це допомагає визначити межі кримінальної відповідальності.

РОЗДІЛ 2. ВІДМЕЖУВАННЯ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ.СТ. 135 ТА 136 КК УКРАЇНИ

2.1. Об'єктивні ознаки складів кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 135 та 136 КК України

Безпосередні об'єкти, досліджуваних статей, є безпека життя і здоров'я людини. Держава бере під свій захист ці блага, формуючи через норми закону чіткі правила поведінки суспільства. Оскільки безпосередній об'єкт вимагає максимальної захищеності, закон передбачає відповідальність не тільки за активне заподіяння шкоди, а й за злочинну бездіяльність. Таким чином, безпека життя і здоров'я людини як безпосередній об'єкт досліджуваних злочинів порушується тоді, коли особа ігнорує свій юридичний обов'язок і залишає потерпілого в небезпеці, створюючи реальну загрозу для нього.

Також у ст. 136 КК України та ч. 3 ст. 3 Закону України «Про екстрену медичну допомогу» від 5 липня 2012 року передбачено загальний обов'язок кожного, у разі виявлення людини у невідкладному стані, яка не може особисто звернутися за наданням екстреної медичної допомоги, негайно здійснити виклик екстреної медичної допомоги або повідомити про виявлену людину у невідкладному стані працівників найближчого закладу охорони здоров'я або за можливості надати виявленій людині необхідну допомогу [10].

Об'єктивні ознаки складів кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 135-136 КК України, мають ключове значення для їх правильного розмежування, оскільки вони визначають зовнішній прояв суспільно небезпечного діяння та його юридичну оцінку.

Об'єктивна сторона за ч. 1 ст. 135 КК України – залишення в небезпеці, тобто ненадання (бездіяльність) або неналежне надання (дія) допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження через малолітство, старість, хворобу або внаслідок іншого безпорадного стану [11, с. 43].

Умовами кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці, як і за будь-яку іншу бездіяльність, виступають:

- 1) обов'язок особи надати необхідну допомогу (винний був зобов'язаний піклуватися про потерпілого, випливаючи із закону чи шлюбно-сімейних відносин, а також у разі, якщо він сам з необережності або невинних дій поставив потерпілого в небезпечний для здоров'я стан);
- 2) можливість надати таку допомогу (якщо особа не мала можливості надати таку допомогу, кримінальна відповідальність виключається) [4, с. 71-72].

Таким чином, для кваліфікації за залишення в небезпеці необхідно встановити:

- існування небезпечного для життя стану потерпілого;
- наявність обов'язку піклування або створення небезпеки винною особою;
- свідоме ухилення від надання допомоги;
- причинний зв'язок між бездіяльністю та настанням наслідків.

Обов'язковою умовою відповідальності за кримінальне правопорушення, передбачене ст. 136 КК України – залишення в небезпеці, є наявність в особи можливості надати допомогу чи можливість повідомити належним установам або належним особам про перебування потерпілого в небезпечному для життя стані, проте особа таких дій не вчинила.

Належною установою слід визнавати установу, організацію, підприємство, до функцій яких входить надання необхідної допомоги або які можуть за даних умов надати допомогу чи вжити заходів для її надання іншими установами або особами (швидка медична допомога, поліція, пожежна частина, служба спасіння на воді тощо).

Належна особа – це посадова, службова особа або особа, до професійних обов'язків якої входить надання необхідної допомоги, а також будь-яка інша особа, яка в даних конкретних умовах має можливість і зобов'язана надати необхідну допомогу потерпілому [7, с. 241].

Тому об'єктивна сторона за ст. 136 КК України характеризується:

- 1) бездіяльністю у вигляді ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, чи неповідомлення про такий стан особи належним установам або особам;
- 2) настанням наслідків у вигляді тяжких тілесних ушкоджень (обов'язкова умова);
- 3) наявністю причинного зв'язку між бездіяльністю винного і настанням наслідків [7, с. 241-242].

Закінченим злочин за ст. 135 КК України вважається в момент залишення без допомоги особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані, а за ст. 136 КК України – в момент настання наслідків у вигляді заподіяння потерпілому тяжких тілесних ушкоджень. Якщо винна особа сама поставила потерпілого у небезпечний для життя стан, вчинене має кваліфікуватися за ст. 135 КК України.

Поставлення потерпілого в небезпечний для життя стан зумовлює обов'язок надати йому допомогу у випадках, коли це сталося внаслідок необережних або невинних дій особи. Особа, яка заподіяла умисно шкоду іншій людині, поставивши останню в небезпечне для життя становище, має відповідати лише за вчинення умисного злочину; за ст. 135 КК її дії кваліфікації не підлягають [4, с. 72].

Кваліфікуючі (особливо кваліфікуючі) ознаки: за ч. 2 ст. 135 КК України – вчинення тих самих дій матір'ю стосовно новонародженої дитини, якщо матір не перебувала в обумовленому пологами стані; ч. 3 ст. 135 КК України – спричинення смерті потерпілого або інших тяжких наслідків; за ч. 2 ст. 136 КК України – ненадання допомоги малолітньому або неповідомлення про його знаходження у небезпечному для життя стані; ч. 3 ст. 136 КК України – якщо діяння спричинили смерть потерпілого [6].

Отже, порівняльний аналіз об'єктивних сторін складів кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 135 та 136 КК України, викладено у таблиці 1.

	Залишення в небезпеці (ст. 135 КК України)	Ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (ст. 136 КК України)
1) за формою діяння	бездіяльність (ненадання допомоги) та дія (неналежне надання допомоги)	бездіяльність
2) за характером порушеного обов'язку	невиконання спеціального обов'язку, внаслідок покладених зобов'язань	невиконання загального обов'язку всіх громадян щодо надання допомоги
3) за обов'язковістю настання тяжких наслідків	достатньо вчинення діяння	настання наслідку є обов'язковим

Таблиця 1 - Порівняльний аналіз об'єктивних сторін

Також на відміну від ст. 135 КК України, у ст. 136 КК України небезпечний для життя стан існує незалежно від можливості потерпілого вжити заходів щодо самозбереження.

Таким чином, об'єктивні ознаки зазначених складів дозволяють чітко розмежовувати сфери їх застосування та уникнути помилок у кваліфікації.

2.2. Суб'єктивні ознаки: специфіка вини та особливості суб'єкта

Суб'єкт кримінального правопорушення належить до обов'язкових елементів складу злочину, оскільки саме шляхом з'ясування його індивідуальних ознак окреслюються межі притягнення конкретної особи до кримінальної відповідальності. Для кримінальних правопорушень, передбачених ст. 135 та 136 КК України, законодавець використовує різні підходи до визначення суб'єкта, що виступає одним із головних критеріїв їх розмежування.

Особливістю складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 135 КК України, є наявність спеціального суб'єкта – це фізична осудна особа, яка

досягла шістнадцятирічного віку і була зобов'язана піклуватися про потерпілого або сама поставила його в небезпечний для життя стан.

Відповідно до ч. 2 даної статті суб'єктом виступає матір стосовно новонародженої дитини, яка залишена в небезпечному для життя чи здоров'я стані, але за умови, що матір не перебувала в обумовленому пологами стані.

До переліку можливих суб'єктів залишення в небезпеці належать особи, на яких покладено юридичний чи професійний обов'язок дбати про потерпілого: батьки стосовно своїх дітей, опікуни та піклувальники, медичний персонал, вихователі, а також інші особи, які здійснюють фактичний догляд. Крім того, цим суб'єктом може виступати водій транспортного засобу, якщо саме внаслідок його дій людина опинилася в загрозовому для життя стані. Водночас ключову роль відіграє не стільки офіційний статус чи посада особи, скільки реальна наявність у неї обов'язку надати допомогу за конкретних обставин.

Аналіз судової практики показує, що найчастіше суб'єктами залишення в небезпеці стають водії транспортних засобів, які здійснили наїзди на пішоходів, зіткнення з іншим транспортним засобом тощо, що спричинило заподіяння шкоди життю чи здоров'ю інших людей [7, с. 238].

Відповідно до Постанови Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті», порушення особою правил безпеки дорожнього руху чи експлуатації транспорту, правил водіння або експлуатації машини і наступне залишення потерпілого від такого злочину без допомоги слід кваліфікувати за наявності до того підстав за сукупністю злочинів, передбачених відповідними частинами статей 286 чи 415 КК та відповідною частиною ст. 135 КК України [12].

Якщо в діях водія немає складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК, але життя або здоров'я потерпілого були поставлені під загрозу внаслідок випадку з керованим ним автотранспортним засобом, то завідоме

залишення потерпілого без допомоги за наявності інших необхідних ознак тягне за собою відповідальність за ст. 135 КК [7, с. 238-239].

Натомість суб'єкт злочину, передбаченого ст. 136 КК України, є загальним. Ним може бути будь-яка осудна фізична особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності – шістнадцяти років. При цьому не вимагається наявності будь-яких спеціальних обов'язків або попередніх відносин із потерпілим.

Водночас загальний характер суб'єкта, передбачений ст. 136 КК України, зовсім не означає, що обов'язок діяти виникає автоматично за будь-яких умов. Ключовою передумовою для цього є наявність у особи фактичної, реальної змоги допомогти, яка не супроводжується заподіянням істотної шкоди чи створенням загрози для життя і здоров'я самого суб'єкта або сторонніх людей. Якщо ж така об'єктивна можливість надати допомогу була відсутня, це повністю виключає кримінальну відповідальність особи за вказане діяння.

Таким чином, відмінності у характеристиці суб'єкта кримінальних правопорушень, передбачених ст. 135 та 136 КК України, мають не лише теоретичне, але й суттєве практичне значення, оскільки безпосередньо впливають на правильність кримінально-правової кваліфікації.

Суб'єктивні ознаки складів кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 135-136 КК України, відіграють важливу роль у їх кваліфікації, оскільки дозволяють встановити внутрішнє ставлення особи до вчиненого діяння та його наслідків.

Особливістю кримінальних правопорушень, пов'язаних із залишенням у небезпеці та ненаданням допомоги, є те, що вони вчиняються шляхом бездіяльності, тобто невиконання особою дій, які вона повинна була і могла вчинити. У зв'язку з цим важливе значення має встановлення усвідомлення особою як самого факту небезпечного стану потерпілого, так і наявності власного обов'язку діяти.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення – залишення в небезпеці – характеризується прямим умислом, про що свідчить вказівка у диспозиції ст. 135 КК на завідомість передбаченого нею діяння. Винний

усвідомлює, що залишає без допомоги особу, яка перебуває в небезпечному для життя стані, а також усвідомлює, що він має можливість і зобов'язаний надати їй необхідну допомогу, та бажає вчиняти саме так. Мотиви поведінки на кваліфікацію не впливають [4, с. 73].

У випадку, якщо особа залишає потерпілого в небезпечному для життя стані, але за обставинами справи сумлінно помиляється щодо його здатності та можливості вжити заходів до самозбереження, кримінальна відповідальність за ст. 135 КК виключається. Так, суд припинив кримінальну справу щодо Ш., встановивши, що виходячи з конкретних обставин події, він не міг знати, що потерпілому заподіяні тяжкі тілесні ушкодження та він потребує невідкладної медичної допомоги. За наявності умислу на позбавлення життя або спричинення шкоди здоров'ю залишення в небезпеці перетворюється у вбивство або спричинення тілесних ушкоджень відповідного ступеня тяжкості. Додаткова кваліфікація за ст. 135 КК в такому випадку не вимагається [7, с. 237-238].

Як правило, у більшості випадків має місце прямий умисел, оскільки особа усвідомлює суспільно небезпечний характер своєї бездіяльності та бажає або свідомо припускає настання можливих наслідків. Однак в окремих випадках можлива змішана форма вини, коли початкове суспільно небезпечне діяння вчиняється умисно, а передбачений законом кваліфікуючий наслідок заподіюється через необережність (злочинну самовпевненість чи злочинну недбалість).

Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 136 КК України, характеризується виною у формі умислу щодо бездіяльності особи та умислу або необережності щодо суспільно небезпечних наслідків [4, с. 74]. Особа усвідомлює факт перебування потерпілого в небезпечному для життя стані, має можливість надати допомогу, однак свідомо утримується від цього або не повідомляє відповідні органи чи осіб про необхідність надання допомоги.

Окремої уваги заслуговує питання мотиву та мети вчинення зазначених кримінальних правопорушень. Законодавець не відносить їх до обов'язкових ознак складу, однак вони нерідко відіграють вагому роль під час оцінювання ступеня

суспільної небезпеки вчиненого діяння, а також безпосередньо впливають на призначення покарання судом.

Практичні труднощі при з'ясуванні змісту суб'єктивної сторони зумовлені тим, що внутрішнє психічне ставлення винного неможливо встановити безпосередньо. Воно визначається органами досудового розслідування та судом через ретельний аналіз зовнішніх виявів поведінки особи, конкретних обставин події, характеру попередніх взаємин між учасниками та інших об'єктивних фактичних даних.

Таким чином, можна стверджувати, що суб'єктивна сторона правопорушень, закріплених у ст.ст. 135-136 КК України, виявляється переважно у формі умисної вини та обов'язковому розумінні особою того, що потерпілий перебуває в безпорадному чи загрозливому стані. Саме цей психологічний аспект відіграє вирішальну роль для здійснення точної кримінально-правової кваліфікації діяння.

РОЗДІЛ 3. ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАЛИШЕННЯ В НЕБЕЗПЕЦІ ТА НЕНАДАННЯ ДОПОМОГИ ОСОБІ В НЕБЕЗПЕЧНОМУ СТАНІ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Одним із завдань даної роботи стосовно дослідження кримінально-правових норм, які встановлюють відповідальність за залишення в небезпеці та ненадання допомоги, є порівняльно-правовий аналіз відповідного законодавства різних держав.

Українське кримінальне законодавство передбачає диференційований підхід до криміналізації подібної бездіяльності. Закон чітко виділяє залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані. Тому такий підхід дозволяє врахувати характер обов'язку діяти, особливості суб'єкта та чи наявний зв'язок між винною особою та потерпілим.

Позитивною рисою української моделі є доволі чіткий розподіл між спеціальним та загальним обов'язками щодо надання допомоги. Разом із тим, деякі аспекти – зокрема, визначення поняття небезпечного для життя стану та критерії встановлення реальної можливості надати допомогу, мають дискусійний характер та створюють певні труднощі у правозастосуванні.

Відповідно до Постанови Верховного Суду України у справі № 689/471/20 з матеріалів справи відомо, що «ОСОБА_6 прийшов до свого місця проживання, де ОСОБА_8 разом ОСОБА_9 вживала спиртні напої у приміщенні кухні. ОСОБА_6 вирішив приєднатися до них та у ході вживання алкогольних напоїв між ним та ОСОБА_8 виникла суперечка, яка переросла в конфлікт, внаслідок якого ОСОБА_6 за допомогою дерев'яного стільця, ударами кулаками рук та ногами наніс ОСОБА_8 велику кількість ударів в різні частини тіла. Внаслідок вказаних дій ОСОБА_8 отримала тілесні ушкодження середнього ступеня тяжкості та легкі тілесні ушкодження.

Після нанесення тілесних ушкоджень, внаслідок яких потерпіла перебувала в безпорадному стані, обвинувачений облив її холодною водою і залишив на

підлозі неопалюваного будинку, за несприятливих погодних умов, пов'язаних з низькою температурою навколишнього середовища, тобто залишив потерпілу у небезпечному для життя стані, при цьому, маючи таку можливість, не надав їй допомогу, не повідомив нікого про подію, не доставив матір до найближчого лікувального закладу, не звернувся за кваліфікованою, спеціалізованою медичною допомогою та не вжив інших заходів, спрямованих на врятування життя, що й спричинило смерть потерпілої, яка наступила від загального переохолодження тіла» [13].

Вироком місцевого суду йому було призначено покарання у вигляді позбавлення волі на строк 4 роки 6 місяців. Апеляційний суд залишив вирок місцевого суду без змін.

У касаційній скарзі захисник наполягав на відсутності в діях обвинуваченого об'єктивної та суб'єктивної сторін злочину, передбаченого ч. 3 ст. 135 КК України. Свою позицію адвокат обґрунтовував тим, що суди попередніх інстанцій не встановили обов'язкову ознаку цього складу – причинно-наслідковий зв'язок між залишенням особи в небезпеці та її подальшою смертю.

Судді Верховного Суду України зазначили, що «кваліфікація злочинів виступає обов'язковою і важливою структурною компонентою у системі елементів механізму реалізації кримінальної відповідальності. Тому складові елементи останньої - «суспільно небезпечне діяння» і «склад злочину» набувають значення обов'язкових елементів кваліфікації злочинів як підстави до висновку про наявність (чи відсутність) у вчиненому особою суспільно небезпечному діянні певного злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК, і потребують детального аналізу» [14].

Отже, судова практика підкреслює, що обов'язковими умовами кримінальної відповідальності є наявність реальної загрози життю потерпілого, усвідомлення винною особою такого стану та свідоме ухилення від надання необхідної допомоги. При цьому особливу увагу суди приділяють саме доведенню того, що особа мала юридичний або фактичний обов'язок діяти в інтересах потерпілого.

Таким чином, наведене судове рішення демонструє усталену практику застосування норм кримінального права у сфері захисту життя та здоров'я особи та підкреслює необхідність ретельного дослідження фактичних обставин кожної справи для правильної кваліфікації діяння.

Тепер розглянемо законодавство зарубіжних країн. Наприклад, в ст. 144 КК Литовської Республіки «Залишення без допомоги при погрозі небезпеки життю людини» встановлена відповідальність особи, яка мала обов'язок піклуватися про потерпілу особу, мала можливість надати першу допомогу у випадку загрози життю людини, але такої допомоги не надала або сама створила таку загрозу. Якщо в КК України передбачена кримінальна відповідальність як за залишення в небезпеці, так і за ненадання допомоги, то в кримінальному законодавстві Литовської Республіки встановлена відповідальність за залишення в небезпеці, тоді як в ст. 141 Кримінального закону Латвійської Республіки «Ненадання допомоги» передбачена відповідальність за ненадання допомоги особі, яка знаходиться в небезпечному для життя становищі. Ця допомога має бути необхідною і терміною, крім того особа повинна мати можливість надати таку допомогу без серйозної небезпеки для себе та інших осіб і якщо ненадання допомоги потягло смерть людини чи інші тяжкі наслідки [15, с. 11-12].

Отже, законодавство Литви та Латвії по-різному підходить до регулювання відповідальності за бездіяльність у небезпечних для життя ситуаціях, однак у обох випадках його метою є забезпечення охорони життя та здоров'я особи через встановлення обов'язку надання допомоги.

А ось наприклад, законодавством Франції передбачено окрему главу 3 «Про поставлення людини в небезпеку» в Особливій частині КК Франції. Воно охоплює як активні дії, що створюють небезпечну ситуацію, так і бездіяльність у формі залишення без допомоги осіб, які не можуть самостійно себе захистити. Важливою особливістю є достатньо широке формулювання відповідних норм, що дозволяє охоплювати різноманітні життєві ситуації, однак водночас може створювати проблеми з їх конкретизацією у правозастосуванні.

Також французьке право передбачає відповідальність як фізичних, так і юридичних осіб, що свідчить про розширене розуміння суб'єкта кримінальної відповідальності. Загалом підхід Франції характеризується диференціацією складів правопорушень залежно від ступеня небезпеки та наслідків, а також деталізацією системи покарань, яка поділяється на кілька рівнів залежно від тяжкості діяння.

Таким чином, порівняльно-правовий аналіз показує, що хоча підходи різних держав до криміналізації залишення в небезпеці та ненадання допомоги відрізняються, спільною тенденцією залишається прагнення забезпечити належний рівень захисту життя та здоров'я особи шляхом встановлення певного обсягу юридичного обов'язку допомоги.

ВИСНОВКИ

Під час проведеного дослідження кримінально-правових аспектів залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, було здійснено комплексний аналіз відповідних складів кримінальних правопорушень, їх об'єктивних та суб'єктивних ознак, а також проведено порівняльно-правове дослідження із законодавством окремих зарубіжних країн.

Передусім слід зазначити, що кримінальна відповідальність за залишення в небезпеці та ненадання допомоги є важливим інструментом охорони державою найвищих соціальних цінностей – життя та здоров'я людини. У сучасному суспільстві вони визнаються абсолютними пріоритетами, що зумовлює необхідність їх посиленого захисту. Однак особливістю даних кримінальних правопорушень є не тільки вчинення активних дій, внаслідок яких настає кримінальна відповідальність, а й бездіяльність, за умови, що особа мала реальну можливість допомогти та запобігти настанню негативних наслідків.

У процесі дослідження встановлено, що соціальна обумовленість криміналізації таких злочинів полягає у високому рівні суспільної небезпечності ситуацій, коли потерпілий перебуває у небезпечному для життя стані та не може самостійно подбати про власну безпеку. У таких випадках навіть найменша допомога може мати вирішальне значення для збереження життя, а її ненадання вагомо підвищує ризик настання смерті або тяжких наслідків.

Також увагу приділено аналізу поняття «небезпечний для життя стан», стосовно якого немає чіткого законодавчого визначення, що створює окремі труднощі у правозастосуванні. Встановлено, що дане поняття має оціночний характер і визначається через сукупність наявних ознак, зокрема реальність загрози життю, безпорадний стан потерпілого та неможливість самостійного усунення небезпеки.

Дослідження об'єктивних ознак складів кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 135-136 КК України, дозволило встановити їх ключову відмінність. Залишення в небезпеці (ст. 135 КК України) передбачає наявність

спеціального обов'язку діяти, який впливає із сімейних, службових, договірних чи інших правовідносин або факту створення небезпечної ситуації самою особою. Натомість ненадання допомоги (ст. 136 КК України) ґрунтується на загальному обов'язку будь-якої особи надати допомогу за наявності реальної можливості це зробити без істотної шкоди для себе чи інших осіб.

Таким чином, головним критерієм розмежування зазначених складів є характер юридичного обов'язку діяти та рівень зв'язку між потерпілим і суб'єктом кримінального правопорушення. У першому випадку цей зв'язок є спеціальним, у другому – загальним.

Щодо суб'єктивної сторони встановлено, що обидва склади характеризуються умисною формою вини. Особа усвідомлює факт перебування потерпілого у небезпечному для життя стані, розуміє необхідність надання допомоги та наявність реальної можливості її надання, однак свідомо ухиляється від виконання відповідного обов'язку. При цьому у більшості випадків йдеться про прямий умисел або непрямий умисел, залежно від ставлення особи до можливих наслідків.

Суб'єкт злочину за ст. 135 КК України є спеціальним, тому що включає осіб, на яких покладено обов'язок піклування стосовно потерпілого або які самі створили небезпечну ситуацію. Натомість суб'єкт злочину за ст. 136 КК України є загальним, тобто відповідальність може наставати для будь-якої осудної фізичної особи, яка досягла віку кримінальної відповідальності. Це також є важливою ознакою розмежування зазначених складів.

Порівняльно-правовий аналіз показав, що підходи різних держав до регулювання відповідальності за залишення в небезпеці та ненадання допомоги відрізняються. У Литві та Латвії простежується диференційований підхід із розмежуванням спеціального та загального обов'язку допомоги, тоді як у Франції законодавство має більш широкий характер і передбачає розширений обов'язок надання допомоги особам у небезпечному стані.

Українське законодавство в цій частині поєднує елементи спеціального та загального обов'язку допомоги.

Разом з тим, результати дослідження свідчать про наявність окремих проблем у правозастосуванні, зокрема щодо нечіткості визначення поняття «небезпечний для життя стан» та складності доведення суб'єктивної сторони злочину.

У підсумку слід зазначити, що інститут кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці та ненадання допомоги потребує подальшого теоретичного дослідження. Зокрема, доцільним є уточнення оціночних понять та вироблення більш чітких критеріїв їх застосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабаніна В. В. Кримінальна відповідальність за залишення в небезпеці: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2010. 215 с. URL: <https://crimpravo.com/wp-content/uploads/2017/01/Babanina-V.V.-Kriminalna-vidpovidalnist-za-zalishennya-v-nebezpetsi.pdf> (дата звернення: 06.05.2026)
2. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. // *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. (дата звернення: 06.05.2026)
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#n101> (дата звернення: 06.05.2026)
4. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – 608 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI-2010/UgolovPravoOsob.pdf (дата звернення: 06.05.2026)
5. Соціальна обумовленість криміналізації злочинів пов'язаних із одержанням неправомірної вигоди та кримінальної відповідальності за їх скоєння: юридичний науковий електронний журнал / Комарницька М.О., аспірант кафедри кримінального права та кримінології: УДК 343.352 (477) URL: https://lsej.org.ua/3_2020/78.pdf (дата звернення: 06.05.2026)
6. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25-26. ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 08.05.2026)
7. Кваліфікація кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи: навч. посіб. / [І.О.Зінченко, О.О.Володіна] ; за заг. ред.. М.І.Панова.-Харків: Право, 2019- 296 с. (дата звернення: 08.05.2026)
8. Науково-практичний коментар від 01.01.2009, «Науково-практичний коментар до статті 135 Кримінального кодексу України» URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KK004638> (дата звернення: 08.05.2026)

9. Юридичний науковий електронний журнал. 2026. № 2. URL: https://jes.nuoua.od.ua/archive/2_2026/29.pdf (дата звернення: 08.05.2026)
10. Закон України «Про екстрену медичну допомогу»: Закон України від 05 лип. 2012 р. № 5081-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5081-17#Text> (дата звернення: 08.05.2026)
11. Кримінальне право України. Особлива частина: посіб. для підгот. до заліків та іспитів / В.І. Тютюгін, О.Д. Комаров, М.А. Рубашенко; відп. ред. В.І. Тютюгін. – 3-тє вид., перероб. і допов. – Харків: Право, 2019. – 174 с. (дата звернення: 12.05.2026)
12. Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 груд. 2005 р. № 14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-05#Text> (дата звернення: 12.05.2026)
13. Рішення у справі № 689/471/20: Єдиний державний реєстр судових рішень.URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/97903715?fbclid=IwAR1qETBP8YRSdfEXGZqmtigJYyOwCSSEA70SGIPTNBA_n51ptau4xQ2jbno (дата звернення: 18.05.2026)
14. Повідомлення офіційного веб-сайту судової влади України. URL: <https://zta.court.gov.ua/sud4805/pres-centr/news/1157584/> (дата звернення: 18.05.2026)
15. Кримінальна відповідальність за порушення безпеки людини за законодавством держав-учасниць Європейського Союзу : монографія. — К. : Ред. журн. «Право України», 2012. Випуск № . «Академічні правові дослідження». — Дод. до юрид. журн. «Право України». — 89 с. (дата звернення: 18.05.2026)